
Secțiunea III
PARTENERIAT GRĂDINIȚĂ-ȘCOALĂ-COMUNITATE

CZU: 316.6

**MODELUL FAMILIEI ÎN TRANZIȚIE: STRATEGII PSIHOLOGICE DE
MENȚINERE A SITEMULUI FAMILIAL**

Silvia BRICEAG, conferențiar universitar, doctor,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, R. Moldova

Maria CORCEVOI, lector universitar, doctorandă,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, R. Moldova

Abstract: In the context of socio-economic changes going through major changes in Moldova in the evolution of the family system. This article presents information with reference to psychological adjustment strategies to the current family system. It examines the possibilities for families coping with a high degree of malfunction.

Schimbările din ultimele decenii a societății occidentale au creat ideea că ne aflăm în fața unei noi civilizații, diferită de cea industrială și denumită postmodernă, a doua modernitate sau modernitate reflexivă. Toate aceste transformări au generat schimbări semnificative în stilurile de viață a familiilor. Astfel, astăzi lucrurile par să se schimbe, întrucât modelele tradiționale ale familiei se dezintegrează și viitorul îndepărtat al instituției familiale pare a fi nesigur [1, p. 24-25]. Ca urmare a unei tranziții rapide spre un alt tip de economie decât cel colectivist, existent în timpul vechiului regim, mediul ambient în care viețuiește și se dezvoltă cea mai mare parte dintre familiile existente în Republica Moldova se confruntă cu o dublă provocare: provocarea modernității și provocarea economiei de piață. De la un mediu rural colectivist, destul de conservator și reticent la schimbare, care crea liantetraditionale ce forjau interacțiune și ajutorul reciproc (clăcile, lucrul colectiv), acest mediu a fost dintr-o dată asediat de un val tot mai vizibil de egocentrism [5].

Studiul „*Modelul familiei în tranziție*” a constatat că imaginea familiei, ca instituție, s-a schimbat, și anume: s-a depistat o diminuare acută a funcției reproductive a familiei, ca urmare a angoasei resimțite în sînul familiei cu privire la viitorul copiilor, resursele necesare pentru a le oferi educație și îngrijire corespunzătoare, ceea ce ar putea fi considerată, pînă la un punct, drept o „strategie adaptivă a familiei la criza generală în RM”, fapt constatat și de alți cercetători.

Dificultățile materiale și problemele sociale sunt cele mai grave obstacole în calea întemeierii unor noi familii [Ibidem]. Tranziția economică a determinat creșterea nivelului sărăciei și a șomajului, iar aceste fenomene au influențat extinderea procesului de migrație la muncă peste hotare. Astfel, echipele de cercetare CIVIS (Centrul de Analiză și Investigații Sociologice, Politologice și Psihologice) și IASCI (Agenția Internațională pentru Informație din Țara de Origine) au realizat un studiu cu privire la consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare în Moldova. Conform constatărilor, migrația a devenit pentru familia contemporană o sursă de existență sau mai bine zis o strategie de viață.

Drept efect pozitiv sunt transferurile bănești care vin în Republica Moldova de la părinții sau soții care lucrează peste hotare. Pe când efectele negative sunt mult mai multe, unul dintre ele ar fi lipsa supravegherii, atenției, afecțiunii, suportului și înțelegerii din partea părinților care sunt nevoiți să muncească în altă țară. Un alt efect negativ ar fi destrămarea familiilor, întrucât aceștia își legalizează statutul, se recăsătoresc peste hotare și rămân acolo pentru că standardul de trai este mult mai înalt [6]. Conform literaturii de specialitate structura familiei marcate de migrația economică se încadrează în tipul familiei „acordeon”, unde unul dintre părinți din diferite cauze lipsește pe perioade lungi de timp, în cazul nostru la munci peste hotarele țării, iar celălalt își asumă în totalitate responsabilitățile. Copiii au tendința de a caracteriza părintele care pleacă ca fiind „rău” iar pe cel care rămîne „bun”. În structura familiei, părintele care pleacă se află în poziția periferică iar odată cu revenirea acestuia familia trebuie să-și modifice structura pentru a permite părintelui să își revină funcțiile inițiale [3, p. 60].

Conform lui S. Minuchin, familiile sănătoase se modifică în timp ca urmare a presiunii interne provocate de schimbări legate de ciclurile de viață familială și externe provocate de contextul socio-economic al țării la care trebuie să se adapteze – schimbarea locului de muncă, mutarea într-o altă localitate, schimbări importante în situația economică, dezmembrarea temporară a membrilor familiei în urma migrației economice. Sistemul familial trebuie să aibă capacitatea de a genera noi patternuri relaționale pentru a răspunde nevoilor sale de adaptare [3]. Astfel putem delimita patru tipuri de coping la care poate apela familia:

1. *Copingul instrumental/centrat pe problemă* își are orientarea direct asupra problemei. Acest tip de coping a fost denumit de Lazarus și Folkman – comportament de stăpânire care rezolvă problema.

2. *Copingul de exprimare a sentimentelor* este focalizat spre exprimarea și comunicarea emoțiilor, sentimentelor profunde. Fischer și Riedesser consideră că dacă exprimarea sentimentelor și a reprezentărilor imagistice sunt amestecate în același timp cu evenimentele stresante, atunci stilul expresiv de coping este puțin adecvat stăpînirii problemei. În acest caz, se

ajunge la sentimentul de neajutorare, apoi la vulnerabilitate, după care se instalează anestezia emoțională, doar dacă exprimarea lor este însoțită de mecanismele de apărare ale negării și evitării.

3. *Copingul cognitiv* presupune schimbarea semnificativă a unei situații. În mod normal persoana sănătoasă și pozitivă se străduiește să se gândească la ce s-a întâmplat și care pot fi strategiile de rezolvare eficiente. Varianta patologică sau negativă a restructurării cognitive după Lazarus și Folkman este perceperea situației, a cauzelor ca fiind eronate, ceea ce conduce la afectarea capacității de rezolvare a problemelor.

4. *Copingul rezilient* este modul ideal de a face față situațiilor stresante, pentru că familia are la dispoziție o gamă largă de strategii de control. Familia percepe adecvat/realist situația, iar evaluarea și strategiile de rezolvare se orientează spre factorii situaționali modificabili. Cel care vorbește despre robustețe, dispoziție manifestă la nivel emoțional, cognitiv și comportamental este Kobasa, afirmând că toate acestea oferă familiei rezistență la stres și traumă [4, p. 91-95].

Procesul de adaptare a familiilor la contextul actual al țării ține de capacitatea acestora de a se adapta la noile tehnologii industriale cât și la sistemul de norme și valori al perioadei de revoluție industriale. În acest context ne-am propus să identificăm capacitatea familiilor din RM de a face față stimulului de stres – migrația economică. Pornind de la faptul că familia transnațională face parte din tipul familiei „acordeon”, prezenta cercetare are ca scop ***evaluarea comparativă a mecanismelor de coping a familiilor în care ambii soți sunt angajați iar cel puțin unul dintre ei practică munci peste hotarele țării față de soții angajați în câmpul muncii în limitele țării.***

În calitate de **obiectiv** ne-am propus să investigăm ***strategiile de adaptare (coping)*** ale familiilor din mediu urban și rural fiind la diferite etape de viață ca răspuns la cerințele externe de reorganizare, aplicând *Scala de măsurare a comportamentelor de coping la familiile cu ambii soți angajați (DECS Denise A. Skinner și Hamilton I. McCubbin)*. Acesta este un instrument de 58 itemi construit pentru a măsura comportamentele de coping considerate folositoare în coordonarea rolurilor serviciului și a familiei [1, p. 94].

Descrierea eșantionului de cercetare: Baza de date, construită în aplicația *SPSS for Windows*, a inclus chestionarele cu răspunsurile valide ale unui număr de 113 de adulți (53 de gen masculin și 60 de gen feminin), cu vârste cuprinse între 18 și 55 de ani. 57 subiecți aparțineau familiilor marcate de migrația economică față de 56 subiecți din familii nemarcate de acest fenomen.

Subiecții proveniți din familiile ale căror membri locuiesc împreună, soții (ambii angajați în câmpul muncii) nu sunt divorțați ori decedați și nu au avut experiența plecării la

munci peste hotare au raportat familia nemarcată de migrație. Atunci când subiectul provenea din familii în care unul din soți era ori a fost plecat la muncă în străinătate (fie soția, fie soțul ori ambii practică munci peste hotare) am considerat că acesta raportează familia marcată de migrația economică.

Tabelul 1. Alte date demografice

Mediu de proveniență a subiecților		
	Frequency	Percent
urban	48	42,5
rural	65	57,5
Total	113	100,0
Studiile subiecților		
generale	20	17,7
medii	43	38,1
superioare	50	44,2
Total	20	100,0
ciclul vieții de familie al subiecților		
cuplu	34	30,1
familii cu copii mici	17	15,0
familii cu copii școlari și adolescenți	41	36,3
familii cu copii adulți	21	18,6
Total	113	100,0

Ipoteza de lucru: *Ne așteptăm că vor exista diferențe între medii la măsurarea subscalelor comportamentelor de coping (menținerea sistemului familial, procurarea suportului, modificarea rolurilor și a standardelor și menținerea sistemului familial) a familiilor, în funcție de variabila: mediu de trai a familiei (urban/rural), etapa ciclului de viață (1. cuplu; 2. familii cu copii mici; 3. familii cu copii școlari și adolescent; 4. familii cu copii adulți) și tip de familie (marcate de migrație/nemarcată de migrație economică).*

Pentru analiza influenței din punct de vedere statistic a variabilei independente (VI) – ***mediu de trai a familiei*** care presupune eșantioane independente de subiecți: (1) familii din mediu urban; (2) familii din mediu rural asupra variabilei dependente (VD) – comportamentele

de coping (VD1) menținerea sistemului familial, (VD2) procurarea suportului, (VD3) modificarea rolurilor și a standardelor și (VD4) menținerea sistemului *familial* utilizat Testul *t*.

În continuare prezentăm mediile obținute în urma analizei la familiile din mediul urban și rural la comportamentele de coping:

Tabel 2. Mediile obținute de subiecții ce aparțin familiilor din mediul urban și rural la comportamentele de coping

	mediu	media
menținerea sistemului familial	urban	51,0833
	rural	49,7231
procurarea suportului	urban	16,6458
	rural	15,1077
modificarea rolurilor	urban	48,0833
	rural	44,3538
reducerea tensiunii	urban	45,2500
	rural	44,5538

Analiza statistică realizată a permis identificarea unor diferențe semnificative la comportamente de coping, și anume:

1. Rezultatele testului Levene pentru *procurarea suportului* sunt: $F=3,72$, $p=0,056$. Constatăm că $t(111)= 3,01$, $p=0,003$, ceea ce înseamnă că există diferențe semnificative între medii, subiecții care provin din mediul urban având în medie scoruri semnificativ mai mari la utilizarea comportamentului de coping *procurarea suportului* față de cei proveniți din mediul rural. Diferența dintre medii (1,53), eroarea standard a diferenței și intervalul de încredere cu o probabilitate de 95% în care se încadrează această diferență.

2. Rezultatele testului Levene pentru *modificarea rolurilor* sunt: $F=1,02$, $p=0,31$. Constatăm că $t(111) = 4,21$, $p < 0,001$, ceea ce înseamnă că există diferențe semnificative între medii, subiecții care provin din mediul urban având în medie scoruri semnificativ mai mari la utilizarea comportamentului de coping *modificarea rolurilor* față de cei proveniți din mediul rural. Diferența dintre medii (3,72), eroarea standard a diferenței și intervalul de încredere cu o probabilitate de 95% în care se încadrează această diferență.

Diferențe nesemnificative statistic ale mediilor subiecților care provin din familii din mediul urban cu cei din familii proveniți din mediul rural se atestă pentru următoarele comportamente de coping:

1. *Menținerea sistemului familial*, unde $t(111) = 1,85$, $p=0,06 \geq 0,050$ cu diferența dintre medii de 1,28;
2. *Reducerea tensiunii*, unde $t(111)= 0,37$, $p=0,66 \geq 0,050$ cu diferența dintre medii de 0,69.

Tabel 3. Rezultatele la testul t de comparare a mediilor la comportamentele de coping al subiecților ce provin din mediul urban și rural

	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Diferența dintre medii	Eroare standard	Intervalul de încredere 95%	
								Limita inferioară	Limita super.
menținerea sistemului familial	4,47	0,037	1,762	111	0,082	1,28	0,73	-0,16	2,74
procurarea suportului	3,72	0,056	3,019	111	0,003	1,53	0,50	0,52	2,54
modificarea rolurilor	1,02	0,314	4,213	111	0,000	3,72	0,88	1,97	5,48
reducerea tensiunii	0,55	0,458	0,899	111	0,371	0,69	0,77	-0,83	2,23

Constatăm că în familiile provenite din mediul urban capacitatea sistemului de a face față situațiilor stresante în condițiile actuale a țării în care ambii părinți lucrează în afara casei este mai mare față de familiile din mediul urban, și anume prin procurarea suportului și a modificării rolurilor și a standardelor. Constatăm că tendințele de modernizare a familiilor din mediul urban micșorează nivelul de rezistență la stresul generat de condițiile exterioare.

Pentru analiza influenței din punct de vedere statistic a variabilei independente (VI) – **ciclul vieții de familie** care presupune eșantioane independente de subiecți: 1. cuplu; 2. familii cu copii mici; 3. familii cu copii școlari și adolescent; 4. familii cu copii adulți asupra variabilei dependente (VD) – comportamentele de coping (VD1) menținerea sistemului familial, (VD2) procurarea suportului, (VD3) modificarea rolurilor și a standardelor și (VD4) menținerea sistemului *familial* am aplicat ANOVA unifactorial.

Ipoteza de lucru (H2): subiecții aparținând diferitelor etape de viață a familiilor vor percepe diferit comportamentele de coping utilizate în familie.

Ipoteza de nul (H2): subiecții aparținând diferitelor etape de viață a familiilor vor percepe la fel comportamentele de coping utilizate în familie.

Pentru *ipoteza 2*, preucrând statistic datele am obținut următoarele medii:

		media
menținerea sistemului familial	cuplu	49,6765
	familii cu copii mici	49,4118
	familii cu copii școlari si adolescenți	51,3659
	familii cu copii adulți	49,9524
procurarea suportului	cuplu	16,3529
	familii cu copii mici	15,7059
	familii cu copii școlari si adolescenți	15,7805
	familii cu copii adulți	14,8095
modificarea rolurilor	cuplu	44,6471
	familii cu copii mici	47,7647
	familii cu copii școlari si adolescenți	47,3902
	familii cu copii adulți	43,7143
reducerea tensiunii	cuplu	43,8235
	familii cu copii mici	45,3529
	familii cu copii școlari si adolescenți	45,5854
	familii cu copii adulți	44,6667

Din datele obținute la Test of Between-Subjects Effects am obținut :

✓ La comportamentul de coping *menținerea sistemului familial* am obținut un $F(3,109)= 1,89$, $p=0, 13$, pragul de semnificație fiind mai mare de 0,05 (diferență ne semnificativă);

✓ La comportamentul de coping *procurarea suportului* am obținut un $F(3,109)= 1,37$, $p=0, 25$, pragul de semnificație fiind mai mare de 0,05 (diferență ne semnificativă);

✓ La comportamentul de coping *modificarea rolurilor* am obținut un $F(3,109)= 4,27$, $p=0, 007$, pragul de semnificație fiind mai mic de 0,05 (diferență semnificativă) și anume între;

Media (familiei cu copii școlari și adolescenți) – Media (familiei cu copii adulți) = 3,67, $p=0,03 < 0,005$

✓ La comportamentul de coping *reducerea tensiunii* am obținut un $F(3,109) = 1,24$, $p=0,29$, pragul de semnificație fiind mai mare de 0,05 (diferență nesemnificativă).

Constatăm că nu există diferențe semnificative la comportamentele de coping utilizate de soții angajați ce provin din diferite etape ale vieții de familie, decât numai în cazul modificării rolurilor la familiile cu copii școlari și adolescenți. Adolescența presupune multe contacte ale copilului cu lumea extrafamilială, iar statutul lui în aceasta se schimbă.

Relația sa cu părinții se schimbă, el având nevoie de mai multă autonomie și responsabilitate. Astfel tranzațiile subsistemului parental cu adolescentul sunt schimbate de la părinți – copii la părinți – adulți tineri, oferind o adaptare reușită [2, p. 80].

Tabel 4. Testul diferențelor dintre subiecți din diferite etape ale vieții de familie la comportamentele de coping

		df	F	Sig.
Menținerea sistemului familial	BetweenGroups	3	1,893	0,135
	WithinGroups	109		
Procurarea suportului	BetweenGroups	3	1,374	0,255
	WithinGroups	109		
Modificarea rolurilor	BetweenGroups	3	4,275	0,007
	WithinGroups	109		
Reducerea tensiunii	BetweenGroups	3	1,244	0,297
	WithinGroups	109		

Pentru analiza influenței din punct de vedere statistic a variabilei independente (VI) – *tipul familiei* care presupune eșantioane independente de subiecți: 1. familii marcate de migrația economică 2. familii nemarcate de migrația economică asupra variabilei dependente (VD) – comportamentele de coping (VD1) menținerea sistemului familial, (VD2) procurarea suportului, (VD3) modificarea rolurilor și a standardelor și (VD4) menținerea sistemului familial am utilizat Testul *t*.

Tabel 5. Rezultatele testului *t* privind influența din punct de vedere statistic a variabilei independente (VI) – *tipul familiei*

	Tipul familiei	Media
Menținerea sistemului familial	Familie marcată de migrație	48,5614
	Familie nemarcată de migrație	52,0714
Procurarea suportului	Familie marcată de migrație	16,6842

	Familie nemarcată de migrație	14,8214
Modificarea rolurilor	Familie marcată de migrație	44,2807
	Familie nemarcată de migrație	47,6250
Reducerea tensiunii	Familie marcată de migrație	43,2632
	Familie nemarcată de migrație	46,4643

Analiza statistică realizată a permis identificarea unor diferențe semnificative la comportamente de coping, și anume:

1. Rezultatele testului Levene pentru *menținerea sistemului familial* sunt: $F=13,34, p<0,001$. Constatăm că $t(111)=-5,71, p<0,001$, ceea ce înseamnă că există diferențe semnificative între medii, subiecții care provin din familii nemarcate de migrația economică având în medie scoruri semnificativ mai mari la utilizarea comportamentului de coping *menținerea sistemului familial* față de cei proveniți din familii marcate de migrația economică. Diferența dintre medii (-3,51), eroarea standard a diferenței și intervalul de încredere cu o probabilitate de 95% în care se încadrează această diferență.

2. Rezultatele testului Levene pentru *procurarea suportului* sunt: $F=7,65, p=0,007$. Constatăm că $t(111)=3,82, p<0,001$, ceea ce înseamnă că există diferențe semnificative între medii, subiecții care provin din familii marcate de migrația economică având în medie scoruri semnificativ mai mari la utilizarea comportamentului de coping *procurarea suportului* față de cei proveniți din familii nemarcate de migrația economică. Diferența dintre medii (1,86), eroarea standard a diferenței și intervalul de încredere cu o probabilitate de 95% în care se încadrează această diferență.

3. Rezultatele testului Levene pentru *modificarea rolurilor* sunt: $F=2,86, p=0,09$. Constatăm că $t(111)=-3,69, p<0,001$, ceea ce înseamnă că există diferențe semnificative între medii, subiecții care provin din familii nemarcate de migrația economică având în medie scoruri semnificativ mai mari la utilizarea comportamentului de coping *procurarea suportului* față de cei proveniți din familii marcate de migrația economică. Diferența dintre medii (3,34), eroarea standard a diferenței și intervalul de încredere cu o probabilitate de 95% în care se încadrează această diferență.

4. Rezultatele testului Levene pentru *reducerea tensiunii* sunt: $F=4,66, p=0,03$. Constatăm că $t(111)=-4,46, p<0,001$, ceea ce înseamnă că există diferențe semnificative între medii, subiecții care provin din familii nemarcate de migrația economică având în medie scoruri semnificativ mai mari la utilizarea comportamentului de coping *reducerea tensiunii* față de cei proveniți din familii marcate de migrația economică. Diferența dintre medii (3,34), eroarea standard

a diferenței și intervalul de încredere cu o probabilitate de 95% în care se încadrează această diferență.

Constatăm că în familiile marcate de migrația economică capacitatea sistemului de a face față situațiilor stresante în condițiile actuale este mai mică față de familiile nemarcate de migrația economică, și anume la menținerea sistemului familial, modificarea rolurilor, reducerea tensiunii. Aceste familii încearcă să reducă tensiunea absenței membrilor familiei prin procurarea suportului tehnic, ceea ce-i favorizează față de familiile nemarcate de migrația economică.

Tabel 6. Rezultatele la testul t de comparare a mediilor la comportamentele de coping al subiecților ce provin din familiile marcate și nemarcate de migrația economică

	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Diferența dintre medii	Eroare standard	Intervalul de încredere 95%	
								Limita inferioară	Limita super.
menținerea sistemului familial	13,34	,000	-5,7	111	0,000	-3,5103	0,6139	-4,72654	-2,293
procurarea suportului	7,650	,007	3,802	111	0,000	1,8628	0,4899	,89201	2,833
modificarea rolurilor	2,869	,093	-3,69	111	0,000	-3,3443	0,9051	-5,13782	-1,550
reducerea tensiunii	4,669	,033	-4,46	111	0,000	-3,2011	0,7172	-4,62238	-1,779

În concluzie: Studiul dat scoate în evidență cele mai vulnerabile familii din contextul psiho-socio-economic al Republicii Moldova, și anume familiile din mediul rural marcate de migrația economică. Confruntate cu stresul restructurării structurii familiale acestea nu au dezvoltat capacitatea utilizării mecanismele de coping. Ele se limitează doar la comportamente ca procurarea suportului tehnic și nu au format comportamente de modificare a rolurilor, de reducerea tensiunii și de menținerea sistemului familial. Aceste date ne oferă o monitorizare a celor mai vulnerabile familii din contextual actual care necesită intervenție pentru reducerea nivelului de nefericire a soților marcați de migrația economică și formarea unor strategii de coping în depășirea redistribuirii, restructurării sistemelor familiale.

Referințe bibliografice:

1. ENACHE, Rodica. *Elemente de psihodiagnoză, consiliere și terapia familiei*. Constanța: Ovidius University Press, 2011. 229 p. ISBN 978-973-614-635-0
2. MITROFAN, Iolanda; VASILE, Diana Lucia. *Terapii de familie*. București: S.P.E.R., 2001. 250 p. ISBN 973-85329-3-0
3. TRANDAFIR, Maria-Silvia. *Terapie de familie*. București: Ed. Universitară „Carol Davila”, 2010. 310 p. ISBN 978-973-708-473-6
4. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale, UNICEF Moldova. *Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbări de valori și structuri sociale în Republica Moldova*. Iunie, 2008. [accesat 10.09.2015]. Disponibil:
http://www.unicef.org/moldova/2007_005_Rom_Family_in_transition.pdf
5. *Consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare în Moldova*. Chișinău, 2010. [accesat 01.09.2015]. Disponibil:
<http://siteresources.worldbank.org/INTMOLDOVA/Resources/ConsolidareaLegaturiiDintreMigratie>